

ΟΜΙΛΙΑ

**«Ἡ συμβολὴ τοῦ Ὁρθόδοξου Κλήρου στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα»
Ε.Μ.Σ., 5 Νοεμβρίου 2025**

Ἡ Μακεδονία δὲν εἶναι τόπος· εἶναι ψυχὴ. Εἶναι μνήμη καὶ αἶμα, δάκρυ καὶ προσευχή· εἶναι ἡ καρδιὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ποὺ χτυπᾷ στοὺς αἰῶνες — ἄλλοτε πληγωμένη, ἄλλοτε μεγαλόψυχη, πάντα ὅμως ζωντανὴ καὶ ὀρθόδοξη.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ εἰκοστοῦ (20οῦ) αἰῶνα, ἡ γῆ αὐτὴ δοκιμάστηκε ὅσο λίγες. Ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία φθίνει· οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ἀναζητοῦν τὰ ὅριά τους· καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴ σύγχυση, ἡ Μακεδονία γίνεται τὸ σταυροδρόμι ὅπου συναντιοῦνται ἡ πίστη, ἡ ἱστορία καὶ τὸ αἶμα.

Ἡ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, μὲ ὄργανα καὶ σχολεῖα, μὲ ἱερεῖς καὶ κομιτατζήδες, προσπαθεῖ νὰ ἀλλοιώσει τὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων· νὰ τοὺς πείσει ὅτι δὲν εἶναι Ἕλληνες, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινούπολης εἶναι ξένη, ὅτι ἡ καρδιά τους ἀνήκει ἄλλοῦ. Ἦταν ἓνας πόλεμος χωρὶς μέτωπα· ἓνας πόλεμος τῆς ψυχῆς.

Τὸ σχέδιο αὐτῆς τῆς ἀλλοίωσης εἶχε ὄνομα καὶ σκοπό. Πρῶτα — νὰ πεισθεῖ ὁ κόσμος ὅτι οἱ Μακεδόνες εἶναι σλαβικῆς καταγωγῆς, ὅτι δὲν ἔχουν δεσμοὺς μὲ τὴν Ἑλλάδα. Μὰ ἡ ἱστορία μιλᾷ μόνη της: οἱ Βούλγαροι εἶναι λαὸς οὐγγροτουρκικῆς καταγωγῆς, ποὺ ἀσπάστηκε τὴν Ὁρθοδοξία, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ κατανοήσῃ το φῶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὑστερα — διακήρυξαν τὸ δόγμα «Κυρίαρχο κράτος, κυρίαρχη Ἐκκλησία». Ὅπου ὑπάρξει βουλγαρικὴ σημαία, ἐκεῖ νὰ ὑπάρξει καὶ Ἐξαρχία· ὅπου πατήσῃ κομιτατζής, νὰ διώκεται ὁ Ἕλληνας ἱερέας καὶ ὁ δάσκαλος.

Καὶ τέλος, τὸ μεγάλο τους ὄνειρο: νὰ ἀποκτήσει ἡ Βουλγαρία ἕξοδο στὸ Αἰγαῖο, νὰ καταλάβει τὴ Μακεδονία, νὰ σβήσκει κάθε ἑλληνικὴ φωνή. Ἡ Ἐξarchία, τὰ κομιτάτα, οἱ παραστρατιωτικοὶ δροῦσαν συντονισμένα· οἱ ἀπειλές, οἱ φόνοι, οἱ ἐκβιασμοὶ ἦταν ἡ καθημερινότητά τῶν ἀνθρώπων.

Μεταξὺ τῶν πιὸ ἐπικίνδυνων ἀπειλῶν ποὺ ἀντιμετώπισε ἡ Μακεδονία ἐκείνη τὴν ἐποχὴ δὲν ἦταν μόνον οἱ σφαῖρες καὶ οἱ συμμορίες· ἦταν ἓνα ὀργανωμένο σχέδιο ἀλλοίωσης τῆς ἐθνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ταυτότητας τοῦ τόπου. Τὸ σχέδιο αὐτὸ εἶχε πολλαπλές ὀψεις — ἰδεολογικές, πολιτικές, θρησκευτικές καὶ στρατιωτικές — καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἀναλύσουμε μὲ σαφήνεια, ὥστε νὰ κατανοήσουμε τὸ εὖρος τῆς ἀπειλῆς ποὺ ἀντιμετώπισαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου καὶ οἱ ποιμένες τους.

Πρῶτον: ἡ ἰδεολογικὴ τοποθέτηση καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀφήγηση. Ἡ βουλγαρικὴ ἐθνικὴ ἰδεολογία τῆς ἐποχῆς προώθησε τὴν ἀφήγηση ὅτι οἱ πληθυσμοὶ τῆς περιοχῆς ἦταν «σλαβικῆς προέλευσης» καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ Μακεδονία ἔπρεπε νὰ «ἐπιστρέψει» στὸν σλαβικό/βουλγαρικὸ πολιτιστικὸ χῶρο. Αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ καὶ γλωσσικὴ θεμελίωση χρησιμοποιήθηκε ὡς ἐπιχειρηματολογία γιὰ πολιτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα: ἂν οἱ κάτοικοι εἶναι «σλαβικοί», τότε δικαιοῦνται νὰ ὑπαχθοῦν στὴν Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας — καί, κατὰ τὴν ἐπόμενη λογική, στὸ πολιτικὸ κράτος ποὺ θὰ τοὺς ἐκπροσωπεῖ. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο πρέπει νὰ ἀποφύγουμε ἀπλουστεύσεις· ἡ πραγματικότητα τῶν πληθυσμῶν ἦταν πολυσύνθετη καὶ ἡ ἱστορικὴ καταγωγὴ πολλαπλῇ· ὅμως ἡ πολιτικὴ ἀφήγηση χρησιμοποιήθηκε ὡς ἐργαλεῖο ἰσχυροποίησης τῶν διεκδικήσεων.

Δεύτερον: τὸ δόγμα «κυρίαρχο κράτος — κυρίαρχη

Ἐκκλησία».

Ἡ ἰδέα αὐτὴ λειτούργησε σὰν ἀξίωμα: ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ κράτος, ἐκεῖ πρέπει νὰ κυριαρχεῖ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία τοῦ ἀντίστοιχου ἔθνους. Ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ δόγματος ὁδήγησε στὴν ἐπιδίωξη τῆς δημιουργίας βουλγαρικῶν ἐνοριῶν, σχολείων καὶ διοικήσεων σὲ περιοχὲς μὲ μεικτὸ ἢ ἀμφίβολο ἐθνολογικὸ χαρακτῆρα — ὥστε, ὅταν «ὠριμάσουν» οἱ συνειδήσεις, νὰ ἀνοίξει ὁ δρόμος γιὰ πολιτικὴ προσάρτηση. Ἡ ἐγκαθίδρυση τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας (τό 1870) ἦταν τὸ κύριο ὄχημα αὐτῆς τῆς θεωρίας: μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτονομία καὶ τὴν ὁργάνωση δικτύου ἱεραρχίας καὶ σχολείων, ἡ Ἐξαρχία ἀποτέλεσε τὸ θεσμικὸ ἐργαλεῖο γιὰ τὴν ἐθνικιστικὴ διεξόδουση.

Τρίτον: οἱ στρατιωτικο-παραστρατιωτικὲς μέθοδοι καὶ ἡ ἔξοδος πρὸς τὸ Αἰγαῖο.

Τὸ πολιτικὸ «σενάριο» περιελάμβανε καὶ τὴν ἐπιδίωξη γεωγραφικῶν κερδῶν: ἡ διέξοδος στὸ Αἰγαῖο θεωροῦνταν ζωτικῆς σημασίας γιὰ κάθε νεοσυσταθὲν βουλγαρικὸ κράτος ποὺ ἤθελε νὰ εἶναι «κυρίαρχο» στὴ Βαλκανικὴ. Γιὰ νὰ προσεγγίσουν αὐτὸν τὸν στόχο, ὁργανώθηκαν ἔνοπλες ὁμάδες — τὰ περίφημα κομιτάτα — ποὺ δροῦσαν στὴν ὕπαιθρο, τρομοκρατοῦσαν, ἐκτόπιζαν καὶ συχνὰ ἔκαναν ἐπιθέσεις κατὰ ἐλληνικῶν κοινοτήτων. Ἡ βία καὶ ὁ προσηλυτισμὸς ἀποτέλεσαν δύο ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος: ὅσο οἱ κοινότητες ὑποτάσσονταν ἢ ἐκφοβίζονταν, τόσο πιὸ «εὐκόλη» γινόταν ἡ ἀλλαγὴ τοῦ χάρτη στὴν ἐπόμενη πολιτικὴ συγκυρία.

Τέταρτον: κοινωνικο-πολιτικὲς συνθῆκες καὶ ἐργαλεῖα ἀλλοίωσης.

Ἡ Ἀνατολικὴ Μεσόγειος καὶ τὰ Βαλκάνια τοῦ τέλους τοῦ

19ου αιώνα ἦταν μιὰ ἐποχὴ μετακινήσεων, φτώχειας, ἐκμετάλλευσης ἀλλὰ καὶ ἐθνικῶν φαντασιακῶν. Οἱ παράγοντες ποὺ εὐνόησαν τὴν ἀλλοίωση περιελάμβαναν: τὴν οἰκονομικὴ δυσπραγία πολλῶν χωριῶν, τὴν προσέλκυση ἀπὸ δίκτυα χρηματικῆς καὶ ὑλικῆς βοήθειας ποὺ πρόσφερε ἡ ἄλλη πλευρά, τὴ δημιουργία σχολείων μὲ διαφορετικὴ γλῶσσα διδασκαλίας, τὴν ἐγκατάσταση προσηλυτιστῶν ἱερωμένων, καὶ τὴν ἀπόσπαση τοπικῶν ἡγεσιῶν μὲ βία ἢ δωροδοκία. Ἡ ἐξαγωγή τῆς βίας ἀπὸ τὰ βουνὰ στὶς πεδιάδες καὶ ἡ προσπάθεια ἐλέγχου ζωτικῶν ὁδῶν πρὸς τὸ Αἰγαῖο ἀποτέλεσαν καίριες στρατηγικές.

Πέμπτον: πρακτικὲς προσηλυτισμοῦ καὶ διοικητικῆς ἀλλαγῆς.

Ἡ μέθοδος περιλάμβανε: ἀντικατάσταση ἱερωμένων, ἴδρυση βουλγαρικῶν σχολείων, κυριαρχία σὲ ναοὺς, καταγραφή πληθυσμῶν σύμφωνα μὲ «σλαβικὰ» κριτήρια, καὶ τελικὰ πολιτικὴ διεκδίκηση. Στὴν πράξη, ἡ ἀλλαγὴ συνείδησης ἐπιχειρήθηκε μὲ συνδυασμὸ ἰδεολογικῆς χειραγώγησης, οἰκονομικῆς ἐπιρροῆς καὶ ἔνοπλης πίεσης.

Ἑκτον: ἡ θρησκευτικὴ διάσταση καὶ ἡ ἀπάντηση τοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου.

Ἐδῶ ἀκριβῶς φαίνεται ἡ σημασία τοῦ κλήρου ποὺ τιμοῦμε σήμερα: ἡ ἀντίδραση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν τοπικῶν Μητροπόλεων ἦταν ὅχι μόνο πνευματικὴ ἀλλὰ καὶ ὀργανωτικὴ. Μὲ ἔγγραφα, ἐπιστολές, τὴν ἴδρυση ἢ ἐνίσχυση σχολείων, τὴν ἀποστολὴν δασκάλων καὶ ἐκπαιδευτικῶν πόρων, τὴν συγκρότηση δικτύων ἐπικοινωνίας μὲ τὰ ἑλληνικὰ προξενεῖα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πρακτικὴ προστασία τῶν κοινοτήτων (καταφύγια, μοναστήρια, κρυφὲς ἀποστολές), ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπάντησε στὴν

ἀπειλὴ τῆς ἀλλοίωσης.

Τελικά, τὸ «σενάριο» αὐτὸ δὲν ἦταν ἀπλὸ ἐθνικὸ παραλήρημα· ἦταν ὁργανωμένο στρατηγικὸ σχέδιο, τὸ ὁποῖο στόχευε στὴ μεταβολὴ τοῦ ἐθνοθρησκευτικοῦ χάρτη τῆς περιοχῆς, ὥστε ἡ Μακεδονία νὰ παρασυρθεῖ σὲ ἄλλη γεωπολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ τροχιά. Ἡ ἀποτυχία τοῦ σχεδίου ὀφείλεται ἐν πολλοῖς στὴν ἐπιμονὴ τῶν κοινοτήτων, στὴ θυσία τῶν διδασκάλων, στὴν ἀφοσίωση τῶν κληρικῶν καὶ στὴν ὑπομονετικὴ πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ στήριξη ποὺ προσέφεραν οἱ Μητροπολίτες καὶ τὸ Πατριαρχεῖο.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ σκοτάδι — ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας στάθηκε φῶς. Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, μὲ τὸν μεγάλου Πατριάρχου Ἰωακείμ Γ' (τρίτο), ἔγινε ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀγῶνα. Μὲ ἐπιστολές, ἐντολές καὶ μυστικὲς ὁδηγίες, ὁ Πατριάρχης συντόνισε τοὺς Μητροπολίτες τῆς Μακεδονίας, στήριξε τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἐνίσχυσε δασκάλους, ἱερεῖς, κοινότητες καὶ κράτησε ζωντανὴ τὴν πίστη. «Ἡ Ἐκκλησία σώζει τὸ Γένος», ἔγραφε· κι αὕτῃ ἡ φράση ἔγινε ὁδηγὸς γιὰ ὅλους.

Στὸ πλευρὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ Ἕλληνες πρόξενοι: ὁ Θεόδωρος Βαλλιάνος, ὁ Ἰὼν Δραγούμης, ὁ Εὐγένιος Εὐγενιάδης, ὁ Λάμπρος Κορομηλάς. Ἐκεῖνοι ποὺ μετέφεραν μηνύματα, ὁργάνωναν ἀποστολές, ἐνίσχυαν μὲ πνεῦμα καὶ ὕλη· κι ἀνάμεσά τους, ὁ νεαρὸς Παῦλος Μελάς, ποὺ τὸ αἷμα τοῦ ἔγινε λάβαρο καὶ προσευχή.

Καὶ δίπλα τους — οἱ δάσκαλοι τοῦ Γένους. Μέσα σὲ φτωχὰ σχολεῖα, μὲ κιμωλία καὶ δάκρυ, δίδασκαν στὰ παιδιὰ ὅτι Ἑλλάδα σημαίνει φῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι προσευχή, ὅτι ἡ πίστη εἶναι ρίζα καὶ ταυτότητα. Αὐτοὶ οἱ ἀνώνυμοι δάσκαλοι, πολλοὶ ἀπὸ

αὐτοὺς ἱερεῖς, κράτησαν τὴ φλόγα ὅταν ὅλα ἔσβηναν.

Ἀλλὰ ἡ ἀπειλὴ δὲν ἦρθε μόνο ἀπὸ τὰ βόρεια. Μέσα στὴ γενικὴ ἀναταραχὴ, οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἱεραπόστολοι, κυρίως οἱ Λαζαριστὲς καὶ οἱ Οὐνῖτες μοναχοί, προσπάθησαν νὰ ἐνισχύσουν τὴν παρουσίᾳ τους. Ἰδρυσαν σχολεῖα, ὀρφανοτροφεῖα καὶ νοσοκομεῖα στὴ Θεσσαλονίκη — ἔργα φιланθρωπίας, ἀλλὰ καὶ προσηλυτισμοῦ. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅμως, ἀπάντησε μὲ διάκριση καὶ πραότητα· ὅχι μὲ μῖσος, ἀλλὰ μὲ ἔργο. Μὲ τὴ φροντίδα τοῦ λαοῦ, μὲ τὴ διδασκαλία, μὲ τὴν ἀλήθεια ποὺ δὲν χρειάζεται βία γιὰ νὰ φανερωθεῖ. Ἐκεῖνοι ἔχτιζαν κτήρια· ἡ Ἐκκλησία ἔχτιζε ψυχές.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴ φλόγα, ὁ Ὁρθόδοξος Κληρὸς ἔγινε ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀγῶνα. Οἱ Μητροπολίτες καὶ οἱ ἱερεῖς δὲν ἔμειναν θεατές. Συγκέντρωναν πληροφορίες, ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τὰ ἑλληνικὰ σώματα, διένεμαν ὅπλα κρυμμένα σὲ ἱερὰ σκεύη, ἔκρυβαν καταδιωκόμενους, θεράπευαν τραυματίες, παρηγοροῦσαν καὶ ἐξομολογοῦσαν μὲ κίνδυνο ζωῆς.

Ὁ Μητροπολίτης Καστορίας Γερμανὸς Καραβαγγέλης, ὁ ἀτρόμητος ἐπίσκοπος μὲ τὸ βλέμμα τοῦ προφήτη, ἦταν ὁ ποιμένας καὶ ὁ στρατηγὸς μαζί. Συντόνιζε τοὺς ἀγῶνες, ἐνέπνεε τὰ σώματα τοῦ Παύλου Μελά, λειτουργοῦσε μέσα σὲ χαλάσματα, καὶ ἔγραφε: «Ἄν δὲν μπορῶ νὰ κρατήσω τὰ ὅπλα, θὰ κρατήσω τὸν σταυρὸ — κι αὐτὸς θὰ γίνῃ ὄπλο δυνατότερο».

Ὁ Πελαγονίας Ἰωακείμ Φορόπουλος, ὁ ἀπὸ Δράμας Ἐθνομάρτυρας Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος Καλαφάτης, ὁ Κορυτσαῖς Φώτιος Καλπίδης, ὁ Γρεβενῶν Αἰμιλιανὸς Λαζαρίδης, ὁ Βοδενῶν Νικόδημος Κομνηνός, ὁ Τραπεζοῦντος Χρῦσανθος, ὁ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν.

ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἐπίσκοποι ποὺ ἔδωσαν ψυχὴ καὶ σῶμα γιὰ τὸν λαό τους. Καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, ὁ Μητροπολίτης Ἀλέξανδρος Ρηγόπουλος, ὁ μεγάλος συντονιστής, ποὺ κράτησε ἐνωμένους προξένους, δασκάλους καὶ ἱερεῖς.

Στὰ χωριά, οἱ ἀπλοῖ ἱερεῖς ἔγιναν ἥρωες. Μὲ τὸ εὐαγγέλιο στὸ ἓνα χέρι καὶ τὴν καρδιά τους στὸ ἄλλο, προστάτευαν τὰ παιδιὰ, ἔκρυβαν ὅπλα κάτω ἀπὸ τὶς εἰκόνες, λειτουργοῦσαν νύχτα γιὰ νὰ μὴν τοὺς δοῦν οἱ κομιτατζήδες, ἔψαλαν τὸ "Τῇ Ὑπερμάχῳ" μὲ φωνές ποὺ ἔτρεμαν ἀπὸ τὴ συγκίνηση. Τριάντα ὀκτῶ (38) ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι εἶναι καταγεγραμμένοι ἐπίσημα ὡς ἀγωνιστὲς· πολλοὶ περισσότεροι μαρτύρησαν ἀνώνυμα. Δὲν ἄφησαν γραπτὰ οὔτε ἡμερολόγια — ἄφησαν μιὰ προσευχὴ καὶ ἓναν σταυρὸ στὴ γῆ τῆς Μακεδονίας.

Κι ὅπως ἔγραφε ὁ Ἰῶν Δραγούμης: «Ἡ Μακεδονία δὲν εἶναι τόπος· εἶναι ψυχὴ· καὶ ἡ ψυχὴ αὕτὴ εἶναι ὀρθόδοξη». Ὁ ἀγῶνας αὐτὸς δὲν ἦταν μόνο ἐθνικὸς· ἦταν πνευματικὸς. Ἡ ἐλευθερία δὲν ἦταν γιὰ τὴ γῆ· ἦταν γιὰ τὴν πίστη, γιὰ τὴ συνειδήση, γιὰ τὴν ταυτότητα.

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν πολέμησε μὲ ὅπλα, ἀλλὰ μὲ θυσία· δὲν νίκησε μὲ στρατό, ἀλλὰ μὲ ἀγάπη· δὲν ἐπέβαλε τὴ δύναμή της, ἀλλὰ μαρτύρησε μὲ ταπείνωση.

Κι ὅταν ὅλα πέρασαν — ὅταν οἱ καμπάνες ξαναχτύπησαν ἐλεύθερες, κανεὶς δὲν ξεχώριζε ποιὸς ἦταν στρατιώτης καὶ ποιὸς ἱερέας. Ἦταν ὅλοι ἀδελφία, ὅλοι παιδιὰ τῆς ἴδιας μάνας: τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδας.

Παναγία Μακεδονίτισσα, Μητέρα τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἑλλάδας, ποὺ σκέπεις τὴ γῆ αὕτὴ ἀπ' τὰ χρόνια τοῦ Ἀγῶνα — φύλαγε τὴ Μακεδονία μας, τὰ παιδιὰ της, τοὺς ἱερεῖς της, τοὺς

άνθρώπους που παλεύουν νὰ κρατήσουν το φῶς ἀναμμένο. Δῶσε μας καρδιές γενναῖες καὶ ταπεινές, ὅπως τότε· μάτια καθαρὰ νὰ βλέπουν τὸ ἀληθινὸ· καὶ πίστη που δὲν σβήνει στοὺς ἀνέμους τῆς ἐποχῆς.

Καὶ σύ, Ἄγιε Δημήτριε, προστάτη καὶ φρουρὲ τῆς Θεσσαλονίκης, που ἡ λόγχη σου τὸ φῶς ἔσχισε στοὺς αἰῶνες καὶ ἔγινε φάρος γιὰ ὅλη τὴ Μακεδονία — στάσου δίπλα μας καὶ σήμερα. Φύλαττε τὴν πόλη που μαρτύρησες, τὴ γῆ που πότισες μὲ τὸ αἷμα σου, καὶ σκέπασε μὲ τὴ χάρη σου κάθε γωνιὰ που φλέγεται ἀπὸ πίστη καὶ ἱστορία. Στὸ βλέμμα σου ἀναπαύεται ἡ Μακεδονία· στὴν προσευχὴ σου ἀνασαίνει ἡ Θεσσαλονίκη· στὸ μαρτύριό σου ὁ Ἑλληνισμὸς βρίσκει τὴν ἀλήθεια του. Γίνε ὁ φρουρὸς τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ φύλακας τῶν ἱερῶν τόπων, ὁ συνοδοιπόρος τοῦ λαοῦ μας στὰ δύσκολα μονοπάτια τῶν καιρῶν.

Γιατί ἡ Μακεδονία ζεῖ, ὅσο ὑπάρχει πίστη. Ἀνασαίνει, ὅσο οἱ ἱερεῖς της ψάλλουν καὶ οἱ ἄνθρωποι θυμοῦνται. Προχωρᾶ, ὅσο ὑπάρχουν καρδιές που προσεύχονται.

Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν ἡρώων τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα — Αἰωνία ἡ δόξα τῶν ἱερέων που ἔγραψαν τὴν ἱστορία μὲ ψαλμοὺς καὶ δάκρυα.